



landbouw, natuur en  
voedselkwaliteit

## UITVOERINGSPLAN EN ANALYSE PROGRAMMAONDERDEEL /PROJECT

Regeling kennisverspreiding en innovatie groen onderwijs (KIGO)

Aanvraag 2010

Dit formulier voor programmaonderdelen/ projecten bestaat uit een uitvoeringsplan (A) en uit een analyse van het programmaonderdeel of losse project (B).

Bij A stelt u, onderverdeeld in zeven secties, het uitvoeringsplan van uw programmaonderdeel of losse project op. Vergeet niet de toelichtende tekst in elke sectie te verwijderen, nadat u het uitvoeringsplan heeft afgerond.

Bij B geeft u een analyse van uw programmaonderdeel of losse project door de gestelde vragen te beantwoorden. Het is belangrijk dat u deze vragen zorgvuldig beantwoordt, want ze zijn gebaseerd op de beoordelingscriteria van de regeling. De antwoorden op de vragen worden gebruikt bij de beoordeling van uw aanvraag.

### UW GEGEVENS

Naam penvoerende instelling	Van Hall Instituut Leeuwarden
Naam programma	Welzijn van Dieren
Naam programmaonderdeel	Cursus dierenwelzijn MBO en vrijwilligers Dierenbescherming

### A. UITVOERINGSPLAN van het PROGRAMMAONDERDEEL

#### I. Samenvatting

Dierenwelzijn behoeft nadrukkelijker dan in het verleden aandacht in het onderwijs, praktijk en onderzoek. De maatschappij hecht namelijk steeds meer belang aan dierenwelzijn. Het woord dierenwelzijn komt in de kwalificatiedossiers van het MBO regelmatig voor. De behandeling van dierenwelzijn in kwalificatiedossiers geeft een kader voor het uitwerken van lessen waarin dierenwelzijn voorkomt. Echter, het is onduidelijk waarop de keuze van het benoemen van dierenwelzijn in afzonderlijke kerntaken en werkprocessen gebaseerd is en wat de criteria voor goed dierenwelzijn inhouden. Nu is er veel ruimte in het MBO om dierenwelzijn in te vullen en de aandacht voor het onderwerp in lessen is afhankelijk van de individuele interesse van de docenten.

AOC Oost Almelo en het Citaverde College Horst hebben het Lectoraat Welzijn van Dieren van het Van Hall Instituut Leeuwarden verzocht initiatief te nemen, daarbij ondersteund vanuit het GKC-programma Welzijn van Dieren, om interactief lesmateriaal rondom dierenwelzijn te ontwikkelen waarmee het onderwerp in de opleiding kan worden geformaliseerd. Deze vraag sluit goed aan bij de doelstellingen van het programmateam Welzijn van Dieren om met ingang van 2010 met name ook het dierenwelzijnsonderwijs bij en contacten met MBO onderwijspartijen te versterken. Tegelijk kwam het verzoek vanuit de Dierenbescherming om een cursus dierenwelzijn te ontwikkelen voor haar vrijwilligers. De Dierenbescherming bevindt zich thans in een proces van verdere professionalisering, waarin wordt beoogd om het aantal lokale afdelingen te beperken en regionale centra in te richten van waar uit het complete pakket van activiteiten van de landelijke Dierenbescherming wordt ondersteund. De Dierenbescherming wil haar vrijwilligers voor deze nieuwe taak adequaat opleiden, inclusief diplomering. Het niveau van de gemiddelde vrijwilliger van de Dierenbescherming wordt geschat op MBO niveau 2 of 3. Daarom sluit deze vraag prima aan bij de vraag vanuit het MBO. Zeker ook omdat de deelnemende MBO-onderwijspartijen, AOC Oost Almelo en het Citaverde College Horst, belangstelling hebben voor, respectievelijk, lesmateriaal op MBO niveau 2 en 3. Het Lectoraat Welzijn van Dieren is gevraagd het projectmanagement op zich te nemen.

De te ontwikkelen leerstof rondom dierenwelzijn bestaat uit een interactieve cursus rondom dierenwelzijn en ethiek, met aandacht voor alle beleidsterreinen: gezelschapsdieren, landbouwhuisdieren, dierproeven en biotechnologie en in het wild levende dieren. De cursus dierenwelzijn is web-based en is toegankelijk via een 'login' op [www.dierenwelzijnsweb.nl](http://www.dierenwelzijnsweb.nl). Laatstgenoemde website heeft in de groene onderwijskolom een belangrijke portal functie op het gebied van kennis en activiteiten rondom het thema dierenwelzijn en heeft een belangrijke rol in de communicatie van het programma Welzijn van Dieren. De cursus wordt breed toepasbaar in het MBO (over opleidingen heen), en is naar keuze op MBO niveau 2 of 3 te doorlopen. De cursus kent een vaste introductie die verplicht moet worden doorlopen (o.a. definitie dierenwelzijn, categorieën gehouden dieren), om daarna bij een tiental modules uit te komen. Modules zullen aansluiten bij een in 2009 opgestelde domeinbeschrijving (omschrijving van leerstof) van het vakgebied dierenwelzijn. Elke module zal worden gestructureerd rondom de componenten kennis, inzicht, en toepassing en toetsing, om het competentiegerichte onderwijs makkelijker in praktijk te kunnen brengen. Het Ontwikkelcentrum geeft onderwijskundige en redactionele ondersteuning, en is met name ook betrokken bij het uitwerken van de toetsingsonderdelen (inclusief diplomering). De cursus wordt grotendeels

individueel doorlopen, maar kent ook een aantal reflectiemomenten (groepsdiscussies), en in het geval van de Dierenbescherming ook nascholingsdagen.

## 2. Aanvrager en samenwerkingsverband

- Aanvrager: H. Hopster, Van Hall Larenstein Leeuwarden, i.c. het lectoraat Welzijn van Dieren.
- Penvoerende instelling: Van Hall Larenstein Leeuwarden.
- Andere onderwijsinstellingen en betrokken personen in het samenwerkingsverband.
  - AOC Oost Almelo, Opleiding Veehouderij, niveau 3, Gijsbert Heemink.
  - Citaverde College Horst, opleiding Dierverzorging, niveau 2, Hans Hilverda.
- Betrokken externe instellingen
  - Dierenbescherming, Susan van den Nieuwenhuizen
  - Ontwikkelcentrum, Fred Diepeveen
  - Wageningen UR Livestock Research, Marko Ruis

### Toegevoegde waarde samenwerkende partijen:

#### Van Hall Larenstein:

Het programmaonderdeel wordt aangevraagd en gecoördineerd door Van Hall Larenstein Leeuwarden, i.c. het lectoraat Welzijn van Dieren. Het lectoraat Welzijn van Dieren is verbonden aan de opleidingen Diermanagement en Dier- en Veehouderij. Met het lectoraat Welzijn van Dieren streeft het Van Hall Instituut er naar om de uitwisseling van kennis over het welzijn van dieren tussen haar onderwijs, kennisinstellingen, bedrijfsleven en maatschappij te stimuleren. Het Lectoraat streeft verder naar een vergaande integratie met de activiteiten in het kader van het GKC-onderwijsprogramma Welzijn van Dieren, en de verwante onderzoeksprogramma's.

#### AOC Oost Almelo:

Docenten en leerlingen van AOC Oost gaan bijdragen aan het toetsen van ideeën en materiaal, voor een regelmatige bijsturing van het te ontwikkelen eindproduct. Dit gebeurt op MBO niveau 3, met het accent op de veehouderij. AOC Oost is hét groene onderwijs- en loopbaancentrum voor Twente, de Achterhoek. AOC Oost verzorgt voorbereidend en middelbaar beroepsonderwijs voor verschillende leeftijdsgroepen op vestigingen voor VMBO en MBO in Almelo, Borculo, Doetinchem, Enschede en Twello.

#### Citaverde College Horst:

Docenten en leerlingen van het Citaverde College gaan ook bijdragen aan het toetsen van ideeën en materiaal, voor een regelmatige bijsturing van het te ontwikkelen eindproduct. Dit gebeurt op MBO niveau 2, met het accent op dierverzorging. Het Citaverde College is "the green place to be" in het Limburgse voor het VMBO en het MBO met vestigingen in Roermond, Heerlen, Nederweert, Maastricht en Horst. Citaverde College Horst heeft in een eerder opgestart KIGO programmaonderdeel succesvol met de Dierenbescherming samengewerkt.

#### Dierenbescherming:

Doordat een gemiddelde vrijwilliger van de Dierenbescherming wordt ingeschat op MBO niveau 2-3 is het efficiënt en praktisch dat in het programmaonderdeel wordt samengewerkt met het MBO. De Dierenbescherming draagt ook bij aan het regelmatig toetsen van ideeën en materiaal, zodat de cursus ook goed aansluit bij haar wensen en het niveau van haar vrijwilligers. De Dierenbescherming is met een achterban van bijna 200.000 mensen (leden, donateurs en vrijwilligers) de grootste organisatie in Nederland die opkomt voor de belangen van alle dieren. Op dit moment bevindt de Dierenbescherming zich in een professionaliseringsfase. Dit betekent dat ze straks 20 professionele regionale afdelingen heeft in 2012. Zij kunnen ervoor zorgen dat de werkzaamheden van de Dierenbescherming ook op lokaal niveau goed en professioneel worden uitgevoerd. De beoogde welzijns cursus draagt hier in belangrijke mate aan bij. Het zorgt ervoor dat de vrijwillers beter geschoold zijn en betere kennis hebben over dierenwelzijn. Door deze kwaliteitsverbetering zijn de regionale centra beter toegerust om het landelijk beleid vanuit de regio kundig en in de volledige breedte te ondersteunen.

#### Ontwikkelcentrum:

Het Ontwikkelcentrum is gespecialiseerd in het ontwikkelen van leermiddelen en ondersteunen bij het gebruik ervan. Het Ontwikkelcentrum zorgt voor de onderwijskundige en redactionele ondersteuning in het programmaonderdeel, zal met name ook betrokken zijn bij het uitwerken van de toetsingsonderdelen van de welzijnsmodules, en zorgt voor de technische realisatie van de website.

#### Wageningen UR Livestock Research:

Voor het schrijven van het script voor de cursus zal gebruik worden gemaakt van de welzijns expertise van het onderzoekscluster Welzijn en Gedrag van Wageningen UR Livestock Research, met input van HBO studenten van Van Hall Larenstein. Wageningen UR Livestock Research verzorgt ook de verbinding van de cursus met de portal [www.dierenwelzijnsweb.nl](http://www.dierenwelzijnsweb.nl). De brede kennis over dierenwelzijn (gedrag, fysiologie, gezondheid) zet Wageningen UR Livestock Research in voor onderzoek en kennisoverdracht ter verbetering van met name de veehouderij. Daarbij is van belang dat de bijdragen wetenschappelijk onderbouwd zijn en dat ze in vergelijking met heersende opvattingen van opdrachtgevers en andere betrokkenen zo objectief mogelijk weergeven wat voor het dier van belang is. Het werkveld is gelieerd aan diverse zoötechnische, veterinaire en maatschappelijk gerichte disciplines.

## 3. Aanleiding en motivatie

Aanleiding voor dit programmaonderdeel is de toenemende aandacht voor dierenwelzijn in de maatschappij en bij de overheid. Voor het onderwijs, de praktijk en het onderzoek betekent dit dat dierenwelzijn nadrukkelijker dan in het verleden aandacht behoeft. In de kwalificatiedossiers van het MBO

komt het woord dierenwelzijn regelmatig voor. De behandeling van dierenwelzijn in kwalificatiedossiers geeft een kader voor het uitwerken van lessen waarin dierenwelzijn voorkomt. Echter, het is onduidelijk waarop de keuze van het benoemen van dierenwelzijn in afzonderlijke kerntaken en werkprocessen gebaseerd is en wat de criteria voor goed dierenwelzijn inhouden. Nu is er veel ruimte in het MBO om dierenwelzijn in te vullen en de aandacht voor het onderwerp in lessen is afhankelijk van de individuele interesse van de docenten. Net als in de samenleving wordt in het MBO zeer verschillend over dierenwelzijn gedacht, en bestaan uiteenlopende voorstellingen van goed welzijn. Volgens Gijsbert Heemink van participant AOC Oost Almelo is de toegevoegde waarde van dierenwelzijn in zijn opleiding dat deelnemers "beter in staat zijn om het dierenwelzijn op veehouderijbedrijven te beoordelen". Vaak is de gedachte: "Mijn vee produceert goed, dus met het welzijn zal het ook wel goed gesteld zijn. Men vergeet dat er een onderscheid is tussen diergezondheid en welzijn." Volgens Hans Hilverda van Citaverde College Horst is er "een grote behoefte aan lesstof rond het thema dierenwelzijn voor het MBO wat door de nieuwe kwalificatie dossiers en de toenemende aandacht vanuit de maatschappij en vraag vanuit docenten en leerlingen een steeds prominenter rol in de dieropleidingen zal krijgen".

Met het huidige programmaonderdeel wordt tegemoet gekomen aan de vraag van MBO-instellingen naar lesstof rondom het thema dierenwelzijn. Tegelijkertijd wil de Dierenbescherming meer richting professionalisering en diplomering van haar vrijwilligers in het programma Pro Dier, ook aan de hand van leer materiaal rond het thema dierenwelzijn cq een cursus dierenwelzijn. Op dit moment krijgen de vrijwilligers geen tot weinig kennisoverdracht met betrekking tot dierenwelzijn, en heeft men vaak geen vooropleiding betreffende dierenwelzijn gedaan. De achterban moet daarom beter op de hoogte zijn van het beleid en de inhoud met betrekking tot dierenwelzijn en ethiek en dit kunnen begrijpen en toepassen. De vrijwilliger moet een bredere kijk en realistischer beeld krijgen van dierenwelzijnsissues, en wel op verschillende beleidsterreinen: gezelschapsdieren, landbouwhuisdieren, dierproeven en biotechnologie en in het wild levende dieren. Uiteindelijk wordt zo hetzelfde beleid toegepast en uniforme uitingen gedaan door de hele Dierenbescherming en staan alle neuzen dezelfde kant op gericht. Doordat de gemiddelde vrijwilliger geschat wordt op MBO niveau 2 of 3, sluit deze vraag naar een cursus dierenwelzijn uitstekend aan op de vraag van het MBO. Het is daarom zeer efficiënt en praktisch als het MBO en de Dierenbescherming samen optrekken in de ontwikkeling van een welzijnsmodule.

Het programmateam Welzijn van Dieren ondersteunt de huidige aanvraag, aangezien het prima past binnen de doelstellingen van het programma. Ontsluiting en verspreiding van onafhankelijke en betrouwbare kennis over alle aspecten van dierenwelzijn staat in de visie van het programma centraal. Primaire doelgroep is het onderwijs, maar ook de doelgroepen maatschappij en praktijk worden bediend. In 2010 is het MBO in het bijzonder tot speerpunt verheven. Dat betekent dat het accent ligt op een implementatiestrategie van het thema dierenwelzijn in het groene MBO.

#### **4. Doelstellingen en aard**

##### **Doelstelling**

Het programmaonderdeel heeft tot doel het groene MBO (niveau 2 en 3) en de vrijwilligers van de Dierenbescherming beter te scholen op het terrein van dierenwelzijn. Deze scholing vindt plaats met bestaand en nieuw te ontwikkelen lesmateriaal. Dit wordt aangeboden via een interactieve web-based cursus rondom dierenwelzijn en ethiek, met aandacht voor alle beleidsterreinen: gezelschapsdieren, landbouwhuisdieren, dierproeven en biotechnologie en in het wild levende dieren. De cursus is grotendeels gebaseerd op zelfstudie van theorie over dierenwelzijn, gevolgd door een toetsing. De cursus kent ook een aantal reflectiemomenten (groepsdiscussies), en in het geval van de Dierenbescherming ook nascholingsdagen. Met de cursus wordt aan zowel leerlingen en docenten van het MBO en aan vrijwilligers van de Dierenbescherming actuele en veelzijdige kennis over dierenwelzijn meegegeven. Hiermee wordt het kennisniveau over dierenwelzijn opgeschroefd, komt er beter zicht op "onderhandelingsruimte" en wordt voorkomen dat de maatschappelijke discussie in mono-ethische principes vastloopt. Naast de benutting van kennis in beleid en praktijk, is het ontsluiten en verspreiden van kennis, bij voorkeur in samenwerking met het groene onderwijs, rondom het thema dierenwelzijn een belangrijk aandachtspunt, en is makkelijker tot consensus te komen in het geval van opstellen van standpunten of toepassing in de (beroepr)praktijk

##### **Doelgroepen**

- Groene MBO studenten en docenten, niveaus 2 en 3. In niveau 2 ligt de nadruk op de dagelijkse verzorging van dieren. Hier moet de deelnemer wel zelfstandig kunnen werken, dagelijkse verzorging van dieren staat hierbij centraal. Te denken valt aan melken, voeren en verzorging. Ook heeft de deelnemer een taak in de voortplanting van dieren. In niveau 3 wordt de deelnemer opgeleid tot dierversorger. Dit houdt in dat hij de leiding krijgt over dagelijkse werkzaamheden, maar ook dat hij voor een deel verantwoordelijk is voor de resultaten op het bedrijf. De deelnemer moet in staat zijn om overleg te plegen met collega's en moet kunnen rapporteren aan de leidinggevende. Gezien de breedte van de cursus is de cursus geschikt voor oa de opleidingen veehouderij, dierversorger, paard, en paraveterinair.
- Vrijwilligers van de Dierenbescherming, geschat op MBO niveau 2 of 3. Voor elk lid, vrijwilliger en professionele kracht is het zeer wenselijk al dan niet noodzakelijk om de cursus te doorlopen om hiermee bepaalde bevoegdheden te verkrijgen (diplomering).
- De cursus kan ook gebruikt worden door niet groene MBO's, personeel van kinderboerderijen, NME medewerkers, etc.

##### **Randvoorwaarden**

Essentieel bij de uitvoering van het programmaonderdeel in de huidige vorm is een financiële bijdrage van de Dierenbescherming. De Dierenbescherming heeft 39.000,- toegezegd als netto bijdrage aan dit programmaonderdeel. De uren die door de Dierenbescherming zelf besteed worden aan het programmaonderdeel drukken niet op dit budget. De inhoud en lay-out van de cursus dienen snel na de start van het programmaonderdeel uitgewerkt te zijn, om in de relatieve korte tijdsspanne van het programmaonderdeel de cursus op te kunnen zetten. Ten

behoefte hiervan is inmiddels een eerste bijeenkomst van het projectteam geweest, om een vliegende start te kunnen maken indien het programmaonderdeel wordt gehonoreerd.

### **Kenniscirculatie en innovatief karakter**

In de huidige situatie is dierenwelzijn in het MBO-onderwijs niet geformaliseerd en is het kennisniveau op het gebied van dierenwelzijn bij de vrijwilligers van de Dierenbescherming niet toereikend. Met het huidige programmaonderdeel wordt getracht hier verandering in te brengen door de ontwikkeling van een breed toepasbare web-based welzijns cursus (inspirerend voorbeeld: <http://www.studiobiologie.nl/2efase/index.html>). Met deze cursus wordt bijgedragen aan kenniscirculatie, inclusief toetsing en diplomering. Dit gebeurt aan de hand van een gezamenlijke inzet van groen MBO-onderwijs, onderzoek, Dierenbescherming, en het Ontwikkelcentrum. De cursus draagt bij aan een vernieuwing van onderwijsmethodes, door theorie te verduidelijken en af te wisselen met foto's, videomateriaal, (3D-)animaties, en tekeningen. Het leerproces zal worden gestructureerd door elke module of onderwerp te organiseren rondom de componenten kennis/oriëntatie (basiskennis, begrippenuitleg, leerdoelen), inzicht/begrip (oefeningen om de theorie te testen/oefenen of ander soort interactieve oefeningen; trial and error), en toepassing en toetsing (kennis kunnen toepassen in verschillende situaties, toetsing). Dit sluit aan bij de handreiking van de KPC groep om het competentiegerichte onderwijs makkelijker in praktijk te kunnen brengen (R. de Jong, 2008. Effectief groen onderwijs, de leerling centraal, de begeleiding organiseren). Modules zullen aansluiten bij een in 2009 opgestelde domeinbeschrijving (omschrijving van leerstof) van het vakgebied dierenwelzijn. Deze is in het kader van de regeling Draagvlak Natuur vanuit het GKC-programmateam, met input vanuit Wageningen UR Livestock Research, opgezet. Deze domeinbeschrijving is een bron van inspiratie voor allerlei vormen van regulier en cursorisch onderwijs op het gebied van dierenwelzijn.

### **Programmaonderdeel binnen het programma Welzijn van Dieren**

Het programma Welzijn van Dieren wil door samenwerking tussen onderwijs, praktijk en onderzoek bijdragen aan een maatschappij waarin gehouden dieren met respect en professioneel worden behandeld. De samenwerkende partijen in dit programmaonderdeel werken namelijk aan een hoger kennisniveau over dierenwelzijn in de (beroeps)praktijk, waarmee (ethische) discussies beter gevoerd kunnen worden, en houders van dieren zich meer bewust zijn van wat hun handelen voor het welzijn van hun dieren betekent. Dit programmaonderdeel past daarom goed bij de doelstellingen van het programma.

Relaties met andere programmaonderdelen:

- Dierenwelzijnsweb [www.dierenwelzijnsweb.nl](http://www.dierenwelzijnsweb.nl) (tevens nieuwe kigo-aanvraag; Dierenwelzijnsweb Aantrekkelijk en Internationaal). Deze website heeft in de groene onderwijskolom een belangrijke portal functie op het gebied van kennis en activiteiten rondom het thema dierenwelzijn. De welzijns cursus is web-based en zal toegankelijk zijn via een 'login' op [www.dierenwelzijnsweb.nl](http://www.dierenwelzijnsweb.nl).
- Dierenwelzijn in Beeld (tevens nieuwe kigo-aanvraag). Dit programmaonderdeel heeft als doel goed en gevarieerd videomateriaal rondom het thema dierenwelzijn bij elkaar te brengen en waar nodig te ontwikkelen, voor het tot stand brengen van een beeldbank dierenwelzijn. Een aantal van de filmpjes in de beeldbank kan gebruikt worden in de welzijns cursus. Eventueel kan worden samengewerkt met dit programmaonderdeel om bepaalde filmpjes te laten maken.

Het domein dierenwelzijn heeft als doel om dierenwelzijn op verschillende niveaus en lagen in het onderwijs (bv. basisschool, voortgezet onderwijs, beroepsonderwijs) te behandelen. Bij de volgende programmaonderdelen (programma Welzijn van Dieren) wordt dit ook gedaan:

- Dierenwelzijn, hoe smakelijk is dat? Is een programma onderdeel bedoeld als vervolg op de 'smaaklessen' eerder gemaakt voor het basisschool onderwijs. Dierenwelzijn wordt zo in het basisschool onderwijs onder de aandacht gebracht.
- Het programmaonderdeel 'Dierenwelzijn in het voortgezet onderwijs' zorgt ervoor dat dierenwelzijn in het voortgezet onderwijs een plek krijgt in het lesprogramma.
- Het onderdeel 'Educatie en dierenwelzijn' laat zien dat onderwijsinstellingen samen met de Dierenbescherming afdeling Limburg een welzijnscentrum op touw kunnen zetten om zo dierenwelzijnseducatie aan de burger aan te bieden.

Tezamen met deze huidige KIGO aanvraag (Cursus dierenwelzijn MBO en vrijwilligers Dierenbescherming) maakt dit het bereik van onderwijs in de verschillende lagen voor dierenwelzijn compleet. Er zijn al projecten in ontwikkeling voor het basis en voortgezet onderwijs en voor de maatschappij. De MBO instellingen zijn nog niet aan bod gekomen en dat willen we met dit programmaonderdeel daarom doen. Zo wordt een bewustwording gecreëerd met betrekking tot dierenwelzijn over vele lagen in het onderwijs.

## **5. Beoogde resultaten**

De te ontwikkelen leerstof rondom dierenwelzijn bestaat uit een **interactieve cursus rondom dierenwelzijn en ethiek**. Kenmerken en uitgangspunten van de cursus zijn:

- aandacht voor alle beleidsterreinen: gezelschapsdieren, landbouwhuisdieren, dierproeven en biotechnologie en in het wild levende dieren.
- web-based en toegankelijk via een 'login' op [www.dierenwelzijnsweb.nl](http://www.dierenwelzijnsweb.nl).
- breed toepasbaar in het MBO (over opleidingen heen) en bij vrijwilligers Dierenbescherming (eventueel personeel van kinderboederijen, NME-medewerkers)
- is naar keuze op MBO niveau 2 of 3 te doorlopen.
- vaste introductie die verplicht moet worden doorlopen (o.a. definitie dierenwelzijn, domesticatie, categorieën gehouden dieren, waar kun je welzijn aan aflezen), om daarna bij een tiental modules uit te komen. De onderwerpen die in de modules aan bod komen (maar nog

nadere ordening behoeven) zijn in ieder geval: gedrag, gezondheid, voeding, stress, pijn, emoties, ethiek, houderij en wettelijk kader. In elke module worden voorbeelden voor de diverse diercategorieën behandeld. Een module zal dus niet rondom één diercategorie georganiseerd worden. Dit bevordert een bredere basiskennis over, oriëntatie op, en inzicht in dierenwelzijn(sissues) bij de cursisten.

- modules sluiten aan bij een in 2009 opgestelde domeinbeschrijving (omschrijving van leerstof) van het vakgebied dierenwelzijn (zie punt 4 kenniscirculatie en innovatief karakter),
- modules worden gestructureerd rondom de componenten kennis, inzicht, en toepassing en toetsing (zie punt 4 kenniscirculatie en innovatief karakter),
- eventueel: cursusmodules opnemen in de Educatieve Content Catalogus (ECC) van het Ontwikkelcentrum en laten schikken aan de hand van de content arrangeertool. De mogelijkheden zullen bij de start van het programma onderdeel geïnventariseerd worden. Voorwaarde is dat de web-based cursus toegankelijk is via [www.dierenwelzijnsweb.nl](http://www.dierenwelzijnsweb.nl).
- wordt grotendeels individueel doorlopen, maar kent ook een aantal reflectiemomenten (groepsdiscussies), en in het geval van de Dierenbescherming ook nascholingsdagen.

De cursus draagt verder bij:

- aan de doelstelling van het programma Welzijn van Dieren om het kennisniveau over dierenwelzijn in het groene MBO te verhogen.
- aan een betere voorstelling van goed welzijn bij houders van dieren, waarmee betere handvatten worden verkregen om respectvol en kundig met dieren om te gaan.

## **6. Activiteitenplan en organisatie**

Looptijd programmaonderdeel: 1,5 jaar

Begin: medio mei 2010

Eind: september 2011

Het programmaonderdeel is verdeeld in een aantal fasen:

Doorlopend:

- Projectmanagement: Het projectmanagement wordt uitgevoerd door Van Hall Larenstein Leeuwarden.
- Testen, evaluaties en aanpassingen: Ideeën en materiaal zullen om de 2 à 3 maanden bij kleine groepen leerlingen en bij vrijwilligers van de Dierenbescherming getoetst worden. Dit wordt gedaan onder regie van de docenten bij AOC Oost Almelo en Citaverde College Horst, en van de Dierenbescherming.
- Uitvoeringsplan, tussenrapportages en de (tussen-)resultaten van het programmaonderdeel worden voor het publiek beschikbaar gesteld via [www.dierenwelzijnsweb.nl](http://www.dierenwelzijnsweb.nl) en [www.gkc.nl](http://www.gkc.nl)

Tijdsfasering:

- Fase 1 Inventarisatie (mei – aug 2010). Inventarisatie van de wensen en randvoorwaarden voor de cursus dierenwelzijn. Keuze voor: de te ontwikkelen inhoud (o.a. modules), didactisch model, technische applicatie en lay-out. Daarnaast worden de mogelijkheden bekeken of de content arrangeertool van het Ontwikkelcentrum gebruikt kan worden om modules te schikken. Dit gebeurt in nauwe samenspraak tussen alle partners in het programmaonderdeel.
- Fase 2 Uitwerking en ontwikkeling cursus dierenwelzijn (sept 2010 – april 2011). Welzijnsexperts bij Wageningen UR en HBO studenten werken een script uit wat als basis dient voor de cursus. Het Ontwikkelcentrum zorgt voor een onderwijskundige en educatieve bewerking van dit script, opgedeeld in de componenten inzicht, en toepassing en toetsing. Als het script klaar is worden benodigde filmpjes en ander interactief materiaal verzameld cq gemaakt, en worden de modules opgebouwd op de website., ook met ondersteuning van het Ontwikkelcentrum.
- Fase 3 Eindevaluatie en aanpassing tot een eindversie (mei – juli 2011).
- Fase 4: Opleveren definitieve cursus (aug – sept 2011). Introductie van de cursus in het MBO onderwijs en bij de afdelingen van de Dierenbescherming